

BESLUT

Datum
2026-03-12

Dnr
2681-2025

Sid 1 (13)

Justitieombudsmannen
Per Lennerbrant

Allvarlig kritik mot Polismyndigheten för att tvångsåtgärder användes utan lagstöd vid ett ingripande mot flera personer

Beslutet i korthet: Under en skidsemester i Vemdalen blev flera personer i ett sällskap misstänkta för ringa narkotikabrott. Med anledning av misstankarna genomfördes bl.a. kroppsbesiktningar och förhör samt husrannsakan i den stuga där personerna tillfälligt bodde. Ett stort antal poliser deltog i insatsen som varade under flera timmar. JO:s utredning har visat att det saknades rättsliga förutsättningar för husrannsakan och att det förekommit ett antal andra fel och brister.

JO riktar allvarlig kritik mot Polismyndigheten bl.a. för att de misstänkta utan lagstöd hölls kvar och bevakades under insatsen. JO kritiserar också en polis för att en av de misstänkta belades med handfängsel och transporterades på golvet i en polisbuss.

Mot bakgrund av de fel och brister som förekommit betonar JO vikten av att alla som beslutar eller deltar i verkställandet av en tvångsåtgärd har klart för sig vilken åtgärd som rättsligt sett vidtas och vilka förutsättningar som gäller för åtgärden.

Anmälan

I en anmälan till JO i mars 2025 förde AA fram klagomål mot Polismyndigheten med anledning av ett ingripande. Av anmälan framgick att AA och hans vänner, under en skidsemester i Vemdalen, hade blivit misstänkta för narkotikabrott och blivit föremål för flera tvångsåtgärder. AA ifrågasatte att det funnits grund för åtgärderna och var kritisk till polisens agerande och bemötande. AA beskrev händelsen i huvudsak enligt följande.

Efter en dag i skidbacken stoppades han och sex av vännerna av polis när de parkerat med två bilar utanför en mataffär. Förarna fick göra alkoholutandningstest, som inte gav något utslag. Ytterligare sju polisbilar anlände. Han och vännerna togs in i varsin polisbil och visiterades. De kördes sedan till räddningstjänstens lokaler för drogtest. Alla tester gav negativt resultat. AA placerades, tillsammans med tre av sina vänner, i en polisbuss. En av dem sattes i en bur. De blev tillsagda att sitta helt tysta med blicken mot marken och händerna på knäna. Om de inte följde instruktionerna skulle de enligt polisen få vänta i en snödriva tills alla var klara, vilket skulle ta några timmar.

De kördes sedan från platsen utan att informeras om vart de skulle. AA antog att de var på väg mot stugan som de tillfälligt bodde i och påtalade att de körde fel väg. Polisen, som körde alldeles för fort, tvärbromsade och skrek ”vem fan var det som pratade”. AA beordrades att kliva ur bussen. När han var halvvägs ute drog polisen ut honom våldsamt, slog honom mot polisbussen, skrek och ryckte av luvan från hans jacka. Han klämdes mot bussen och polisen sparkade med knät mot baksidan av hans lår. AA gjorde inget motstånd, han skrek bara förlåt och hjälp. Han handfängslades och slängdes sedan på mage på golvet i polisbussen där han fick ligga resten av bilfärden. Han slog i huvudet eftersom han inte kunde ta emot sig på grund av handfängslet och fick en av sina skor kastade på sig.

I stugan placerades han och vännerna på golvet och blev tillsagda att ha händerna på knäna, blicken i golvet och vara knäpptysta. Poliserna genomförde husrannsakan under två timmar utan att något misstänkt hittades. De tre vännerna som befann sig i stugan när polisen kom dit fick lämna urinprov och en av dem fick ett vapen riktat mot sig.

AA beskrev att händelsen, som varade i nästan sex timmar, gjort honom traumatiserad, ledsen och rädd.

Utredning

Av handlingar som JO hämtade in från Polismyndigheten framgick att det hade gjorts en polisanmälan om misshandel med anledning av den anmälda händelsen och att en chefsåklagare vid Särskilda åklagarkammaren hade beslutat att inte inleda förundersökning.

Polismyndigheten (tillsynsledaren BB) yttrade sig till JO den 8 oktober 2025 efter att berörda befattningshavare lämnat upplysningar.

Av Polismyndighetens yttrande och utredningen i övrigt framgår i huvudsak följande.

Den aktuella dagen genomfördes ett trafikmoment för aspiranter i Vemdalsskalet. De inblandade poliserna har i sina upplysningar till JO uppgett att de inför arbetspasset informerades om att ett större sällskap hade utmärkt sig på ett negativt sätt i samband med en after ski föregående kväll. Enligt ett par poliser fanns det också uppgifter som indikerade att någon eller några av personerna hade koppling till narkotika eller konstellationer inom den kriminella miljön. Tio polisinspektörer och åtta polisaspiranter befann sig därför i området för att dels arbeta brottsförebyggande och bidra med ordningshållande uppgifter vid behov, dels utföra trafikkontroller.

Polisassistenten CC har i sina upplysningar till JO uppgett att han och en polisaspirant fick i uppdrag att på avstånd observera ett fordon som kunde kopplas till det aktuella sällskapet. Bilen stod på en parkering. När några personer klev in i bilen och körde iväg följde patrullen efter för att genomföra

ett fordonsstopp. De begärde samtidigt förstärkning av fler poliser. När bilen parkerades på en annan parkeringsplats tog de kontakt med föraren. Ytterligare en bil på platsen verkade tillhöra samma sällskap och flera polispatruller beordrades därför dit. Körkortskontroller och alkoholutandningsprov genomfördes. Ingen av förarna var alkoholpåverkad. Därefter kontrollerades samtliga personer i bilarna. Alla i sällskapet upplevdes som narkotikapåverkade och misstänktes för ringa narkotikabrott, eget bruk.

I brottsanmälan avseende AA har antecknats att han visade tydliga tecken på narkotikapåverkan då han hade rödsprängda ögon, stora pupiller, nervöst uppträdande och svårt att hålla händerna i styr. CC beslutade att AA skulle tas med för kroppsbesiktning genom urinprov. Beslut om kroppsbesiktning fattades beträffande samtliga personer i bilarna.

De misstänkta personerna skyddsvisiterades och kördes sedan i varsin polisbil för provtagning i räddningstjänstens lokaler som låg ungefär en mil från platsen för fordonsstoppet. Avståndet till närmsta polisstation var betydligt längre.

Husrannsakan genomfördes i de båda bilarna. Polisassistenten DD fattade besluten. Ingen narkotika påträffades i bilarna.

De misstänkta förhördades i polisbilarna utanför räddningstjänstens lokaler och togs en i taget in för provtagning. Därefter placerades de i olika polisfordon. AA och tre av de övriga satt i en polisbuss, tillsammans med polisassistenten EE och en polisaspirant. En av de misstänkta var placerad i en s.k. transportbur. De fick instruktioner att sitta stilla och inte samtala med varandra.

Fordonsstoppet genomfördes omkring klockan 16.30. Det har antecknats att förhöret med AA pågick klockan 17.35–17.45 och att kroppsbesiktningen av honom verkställdes klockan 18.05–18.11.

Några av de inblandade poliserna har uppgett att en av personerna i sällskapet lämnade ett positivt snabbtest. Det finns dock inget positivt analysresultat dokumenterat i utredningen. Enligt uppgift från en av poliserna dokumenteras inte svar på snabbtest.

Efter föredragning beslutade poliskommissarien FF, som var jourhavande undersökningsledare, att husrannsakan skulle genomföras i den stuga i Storhogna som sällskapet tillfälligt bodde i. Förundersökningar om narkotikabrott genom innehav i den tillfälliga bostaden inleddes mot bl.a. AA.

Tre patruller åkte till stugan och påbörjade husrannsakan. Det har antecknats att den inleddes klockan 19.10. Enligt en promemoria som upprättades i anslutning till husrannsakan och de upplysningar som lämnats inför yttrandet till JO luktade det cannabis i stugan. De poliser som var först på platsen har beskrivit att de tre personer som befann sig i stugan uppfattades som narkotikapåverkade. Poliserna har också uppgett att en av personerna låste in sig på toaletten och hann spola i toaletten några gånger innan polisen fick upp dörren samt att de såg

något i toalettskålen som misstänktes vara narkotikarester. De tre personerna misstänktes för ringa narkotikabrott, eget bruk. De förhöordes på platsen och det genomfördes kroppsbesiktningar genom urinprov. En av dem kroppsvisiterades varvid ett s.k. OCB-papper påträffades.

Patrullerna som befann sig vid räddningstjänstens lokaler informerades om de misstankar som uppstått i stugan om bruk och innehav.

EE har uppgett att personerna som medtagits för förhör och kroppsbesiktning i räddningstjänstens lokaler hölls kvar på grund av den pågående utredningen i stugan. Han har vidare uppgett att när de hade väntat ungefär en timme i polisbussen hörde patrullerna i Storhogna av sig och bad om hjälp med att slutföra utredningsåtgärderna i stugan. Han körde polisbussen och hans kollega satt bredvid på passagerarsätet. AA var placerad på höger sida i baksätet. Under färden beslutade EE att belägga AA med handfängsel.

I fängselprotokollet har bl.a. följande antecknats.

En person placeras i buren och tre stycken placeras i baksätet. De blir tillsagda att sitta med bältet påtaget, helt tysta och att inte göra något dumt eller farligt. Till en början följer samtliga instruktionen men efter några minuter så börjar [AA] och en annan person att viska och utbyta blickar.

Patrullen uppfattar det som att de ska börja lösgöra sig och eventuellt angripa oss. Föraren av polisbilen väljer att bromsa kraftigt och stanna polisbussen.

Därefter tar vi ut [AA] från polisbussen och belägger honom med fängsel. Han blir upprörd, spänner kroppen och gör lätt motstånd. Därefter lägger patrullen honom på golvet i polisbussen. Han har fötterna framåt och huvudet bakåt i färdriktningen. Han övervakas därefter konstant under resten av färden, ca 3 minuter, av polisman. Resten av färden är lugn. Vid ankomst till målet tas fängsel av. [AA] är upprörd men betar sig på ett behärskat sätt.

Därutöver har EE, inför Polismyndighetens yttrande till JO, sammanfattningsvis uppgett följande. Han uppfattade att AA grejade med något, som att han skulle lossa bilbältet eller ville dölja något han hade i händerna. Eftersom det är förenat med ökade risker att ha flera personer i en polisbil var toleransnivån mot initiativ från de misstänkta mycket låg. Han bromsade kraftigt, gick ut och öppnade skjutdörren och sa bryskt åt AA att komma ut omedelbart. Syftet var att snabbt få kontroll på situationen och stävja ett eventuellt utfall eller våldsinslag. Han och kollegan tog ut AA ur polisbussen och höll fast honom med ett polisiärt grepp. De ställde sina ben så att AA hindrades att sparka bakåt, höll upp honom mot sidan av polisbussen och satte sedan på honom handfängslet. Anledningen till att AA belades med fängsel var att han inte skulle skada sig själv eller någon annan. AA lades på bilgolvet eftersom patrullen hade bättre kontroll på honom där än om han skulle ha placerats på sätet längre bak. Han hade visat att han inte var pålitlig i säkerhetshänseende.

Av anteckningar i fängselprotokollet framgår att handfängslet var anbringat i 13 minuter.

Samtliga patruller, dvs. tio polisassistenter och åtta polisaspiranter, deltog i genomförandet av husrannsakan i stugan.

Av de inblandande polisernas redogörelser framgår att AA och resten av sällskapet placerades i ett sovrum under husrannsakan, att de under hela tiden bevakades av minst en polis och att de inte tilläts prata med varandra eller lämna platsen innan husrannsakan var slutförd. Enligt den upprättade händelserapporten avslutades husrannsakan omkring klockan 21.20.

Ingen narkotika påträffades under husrannsakan i stugan. Förundersökningarna mot AA lades ner den 23 respektive 25 februari 2025, sedan analysresultatet visat sig vara negativt.

Polismyndigheten redogjorde för rättslig reglering och redovisade därefter följande bedömning.

Fordonsstoppet och husrannsakan i bilen

I utredningen i ärendet anges att det ska ha kommit till polisens kännedom att ett antal personer, som tidigare förekommit i narkotikasammanhang, föregående dag befunnit sig på Vemdalens högfjällshotell och utmärkt sig på ett negativt sätt. I vart fall delvis med anledning av den informationen placerades en polisresurs om tio polisassistenter och åtta polisaspiranter i området för att arbeta brottsförebyggande i området samt för att genomföra trafikkontroller i och omkring Vemdalen. Polismyndigheten har eftersökt men inte påträffat den aktuella informationen som berörda poliser hänvisar till.

Det finns uppgifter i utredningen som ger stöd för att man den aktuella dagen genomfört polisaspiranternas trafikmoment och att ett antal andra bilar stoppats och kontrollerats i området innan den bil som AA färdades i blev föremål för ett fordonsstopp. Det framgår också att föraren i bilen, i samband med kontrollen, fick genomföra ett rutinmässigt alkoholutandningsprov.

Sammantaget bedömer Polismyndigheten att det inte framkommit annat än att det, med stöd av 22 § 4 polislagen och 2 § första stycket 1 lagen om alkoholutandningsprov, fanns grund att genomföra det aktuella fordonsstoppet.

Av utredningen framgår att polisen i samband med kontrollen antecknade att AA visade tydliga tecken på att vara påverkad av narkotika då han hade rödsprängda ögon, stora pupiller, nervöst uppträdande samt svårt att hålla händerna i styr. Det finns även antecknat att resterande personer som färdades i bilen visade tecken på narkotikapåverkan. Det har inte kommit fram något i utredningen som ger anledning att ifrågasätta polisernas uppgifter i denna del. När någon som stoppas i en fordonskontroll skäligen kan misstänkas vara påverkad av narkotika eller någon annan olaglig substans har det i praxis ansetts finnas grund för att polisen kontrollerar om den olagliga substansen finns i fordonet (se bl.a. Justitiekanslerns beslut den 5 april 2013 i ärende med dnr 5087-12-40). Med utgångspunkt i bedömningen att AA och resterande personer i fordonet skäligen kunde misstänkas för att ha brukat narkotika framstår beslutet att genomföra husrannsakan i fordonet som rättsenligt och proportionerligt.

Den polisman som beslutade om husrannsakan i fordonet, DD, har genom ett särskilt beslut daterat den 11 maj 2020, behörighet att vara förundersökningsledare, nivå begränsad, och den behörigheten ger rätt att leda förundersökningar om bl.a. ringa narkotikabrott. DD har därmed haft befogenhet att besluta om husrannsakan i det fordon som AA färdades i.

Kroppsvisitation, kroppsbesiktning och förhör

Som anges ovan bedömde polisen att AA visade tecken på narkotikapåverkan och därigenom skäligen kunde misstänkt för ringa narkotikabrott, eget bruk. Som följd därav medtogs han för kroppsbesiktning. Det framgår även av såväl AA:s uppgifter i anmälan som av polisen CC:s yttrande att polisen dessförinnan skyddsvisiterade AA med stöd av polislagen för att eftersöka vapen eller andra farliga föremål. Efter kroppsbesiktningen hölls vidare ett förhör med AA. Mot bakgrund av de omständigheter som var kända vid tidpunkten får det enligt Polismyndighetens mening ha funnits grund för att genomföra dessa tre åtgärder. Åtgärderna bedöms vidare proportionerliga. Det finns dock inget dokumenterat rörande kroppsvisitationen, vilket får anses utgöra en brist.

Att kroppsbesiktningen och förhöret skedde i räddningstjänstens lokaler framstår som proportionerligt och acceptabelt med tanke på att det var fråga om flera personer som behövde besiktigas samt höras i en inomhuslokal samt det förhållandevis korta avståndet, ca tio kilometer, mellan platsen för fordonstoppet och räddningstjänstens lokal.

Beslutet om kroppsbesiktning fattades av polisman CC. Även CC har genom ett särskilt beslut daterat den 12 juni 2019 en behörighet att vara förundersökningsledare, nivå begränsad, och har därmed haft befogenhet att besluta om aktuell åtgärd.

Kvarhållandet, genomförandet av transporten från räddningstjänsten och användandet av handfängsel

Av utredningen i ärendet framgår att alla i AA:s sällskap, inklusive AA, hölls kvar tills dess att samtliga kroppsbesiktningar och förhör var genomförda. Det framgår även att AA och hans sällskap därefter transporterades i ett antal olika polisfordon från räddningstjänsten till fjällstugan i Storhogna som de tillfälligt vistades i. Under kvarhållandet och transporten fick AA och hans vänner instruktioner om att vara stilla och inte samtala med varandra.

Polismyndigheten konstaterar att det krävs lagstöd för att få kvarhålla en person efter att en kroppsbesiktning har verkställts. Efter en provtagning kan det i det enskilda fallet vara rättsligt godtagbart att transportera en person från platsen förutsatt att transporten bygger på frivillighet från den enskildes sida.

Det har inte framkommit att AA efter att kroppsbesiktningen genomförts blivit föremål för t.ex. något uttryckligt beslut om frihetsberövande eller något avlägsnande- eller omhändertagandebeslut. Det har heller inte varit fråga om någon skyldighet för AA att kvarstanna för förhör eftersom ett förhör med AA genomfördes före hans kroppsbesiktning. Enligt Polismyndighetens mening måste det ha framstått för AA att kvarhållandet byggde på tvång och inte på frivillighet. Även beträffade transporten får det för AA anses ha framstått som att han inte hade något annat alternativ än att följa med, varför även transporten får bedömas ha skett med tvång. Enligt Polismyndigheten har det varit fråga om ett frihetsberövande av AA som saknar rättslig grund. Det har därmed inte funnits förutsättningar att vare sig kvarhålla AA eller transportera honom från räddningstjänsten till fjällstugan.

Vidare konstaterar Polismyndigheten att det inte finns någon dokumentation över grunden för transporten, utöver det som framgår av fängselprotokollet, vilket i sig utgör en brist eftersom det enligt lag krävs protokoll över ett frihetsberövande där det bl.a. framgår vem som har beslutat om åtgärden i fråga.

Redan av det skälet att det inte funnits någon rättslig grund för att inskränka AA:s rörelsefrihet innebär att det saknats förutsättningar för att belägga honom med handfängsel. Därutöver konstaterar Polismyndigheten att utredningen – även om frihetsberövandet skulle ansetts korrekt – inte visar att övriga förutsättningar för fängselbeläggning förelåg.

När det gäller det närmare händelseförloppet i samband med aktuell fängselbeläggning står delvis ord mot ord, men även om de inblandade polismännens uppgifter läggs till grund för bedömningen framstår det som tveksamt att AA:s agerande utgjort sådant våldsamt uppträdande som avses i 10 a § 1 polislagen. I vart fall visar inte utredningen att det var absolut nödvändigt med hänsyn till AA:s egen eller någon annans säkerhet till liv eller hälsa att belägga AA med handfängsel. Vid denna bedömning har Polismyndigheten bl.a. beaktat att det var två poliser i den aktuella polisbussen och att samtliga passagerare under hela färden varit lugna och följt polisernas instruktioner. En av dessa personer var dessutom placerad i transportbur. Det som i efterhand angetts om att det fanns en risk för att AA skulle bära på ett dolt föremål framstår inte som sannolikt, bl.a. eftersom att AA kroppsvisiterades innan han transporterades från fordonsstoppet till kroppsbesiktningen. Därutöver fanns det, enligt Polismyndighetens mening, mindre ingripande alternativ som hade kunnat övervägas.

Det framkommer inte heller av utredningen att det har förelegat sådana omständigheter som krävs enligt 10 § polislagen för att det ska ansetts ha funnits rättslig grund att lägga ned AA på polisbussgolvet, tag i hans armar eller hålla fast honom. Polisens agerande i dessa delar kan inte heller anses proportionerligt.

Husrannsakan i stugan

Av utredningen i ärendet framgår att jourhavande förundersökningsledare FF beslutade att genomföra en husrannsakan i fjällstugan och att grunden för beslutet var att utröna omständigheter som kunde ha betydelse för utredningen samt att eftersöka narkotika eller föremål som var underkastade beslag. FF har i sitt yttrande uppgett att han fick information om att aktuella personer visade tydliga tecken på narkotikabrott, att poliserna – som han minns det – inte hittade någon narkotika i fordonen och att han därför beslutade om husrannsakan i fjällstugan.

Polismyndigheten konstaterar att en misstanke om eget bruk av narkotika normalt inte ger grund för ett beslut om husrannsakan på annan plats än där den misstänkte anträffas. För ett sådant beslut krävs någon konkret omständighet som talar för att brukaren innehar narkotika och att den finns på just den platsen eller att det finns annan bevisning om sådant brott (jfr Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas? [2025, JUNO] s. 690 och JK:s beslut den 5 april 2013 i dnr 5087-12-40). Enligt Polismyndigheten ger inte utredningen stöd för att det fanns några sådana konkreta omständigheter i det nu aktuella fallet. Det har därmed saknats skäl att besluta om husrannsakan i fjällstugan. Utifrån de omständigheter som kommit fram kan det även ifrågasättas om sättet som husrannsakan verkställdes på stod i rimlig proportion till syftet med åtgärden.

Slutligen konstaterar Polismyndigheten att AA även i samband med husrannsakan har kvarhållits med tvång på ett sätt som är att bedöma som ett frihetsberövande. Inte heller vad gäller detta frihetsberövande har det funnits någon rättslig grund.

AA kommenterade Polismyndighetens yttrande.

Bedömning

Allmänna utgångspunkter för frihetsberövanden och tvångsmedelsanvändning

Den offentliga makten utövas under lagarna (se 1 kap. 1 § tredje stycket regeringsformen). Bestämmelsen ger uttryck för legalitetsprincipen som innebär att all maktutövning ska vara grundad på lag eller annan föreskrift. En

myndighet får alltså endast vidta åtgärder som har stöd i rättsordningen (se även 5 § första stycket förvaltningslagen).

Var och en är enligt bestämmelser i regeringsformen gentemot det allmänna skyddad mot bl.a. kroppsliga ingrepp, kroppsvisitation, husrannsakan och frihetsberövanden (se 2 kap. 6 § första stycket och 8 §). Skyddet får dock under vissa förutsättningar begränsas genom lag (se 2 kap. 20 och 21 §§ regeringsformen).

Även i Europakonventionen finns regler som garanterar skydd mot frihetsberövanden (artikel 5), kränkningar av den personliga integriteten och husrannsakan (artikel 8) som inte har stöd i lag eller som strider mot konventionen.

De inledande åtgärderna och granskningens inriktning

Ingripandet mot AA och hans vänner inleddes genom ett fordonstopp där alkoholutandningsprov genomfördes avseende förarna. Sådana prov får tas rutinmässigt t.ex. i samband med trafikkontroller (se 2 § första stycket 1 lagen om alkoholutandningsprov). Av utredningen framgår också att trafikkontroller genomfördes i området under dagen och att flera andra bilar hade stoppats och kontrollerats.

Samtidigt ger de upplysningar som lämnats av de ingripande poliserna intrycket att kontrollen var planerad och att anledningen till ingripandet var att det fanns uppgifter om att sällskapet föregående kväll hade utmärkt sig på ett negativt sätt på ett hotell i området. Några konkreta brottsmisstankar mot någon av dem fanns dock inte. Jag vill därför framhålla att det inte är tillåtet att stoppa ett fordon i spaningssyfte (se 22 § polislagen och prop. 1996/97:175 s. 59).

Jag går inte närmare in på de inledande åtgärderna eller de ingripande polisernas bedömning att AA och hans vänner var skäligen misstänkta för narkotikabrott genom eget bruk. Jag går vidare inte in på de husrannsakingar som genomfördes i bilarna.

Med utgångspunkten att AA och de andra i sällskapet var misstänkta för narkotikabrott genom eget bruk har det funnits förutsättningar att ta med dem för kroppsbesiktning och att genomföra s.k. skyddsvisitationer (se 28 kap. 12 och 13 a §§ rättegångsbalken samt 19 § första stycket polislagen). Som Polismyndigheten påtalat är det dock en brist att visitationerna inte dokumenterades (se 27 § polislagen).

Jag noterar att flera av besluten om tvångsmedel fattats av poliser, utan hänvisning till att det varit fråga om fara i dröjsmål. Polismyndigheten har i sitt yttrande lyft fram beslutsfattarens behörighet att vara undersökningsledare. Frågor om polisens befogenhet att fatta tvångsmedelsbeslut baserat på en generell behörighet att vara undersökningsledare är föremål för utredning hos

JO i ett annat ärende (dnr 802-2025). Jag kommer därför inte att göra några uttalanden i den frågan här.

Det jag i stället har valt att inrikta min granskning på är den husrannsakan som genomfördes i stugan samt om det funnits rättsliga förutsättningar att hålla kvar personerna medan de beslutade åtgärderna verkställdes. Jag kommer också att uttala mig om transporten till stugan och de åtgärder som vidtogs mot AA under transporten dit.

Husrannsakan i stugan

Om det finns anledning att anta att ett brott har begåtts som kan leda till fängelse, får husrannsakan företas hos den som är skäligen misstänkt för brottet, bl.a. för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredningen av brottet (se 28 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken).

För att en person ska anses skäligen misstänkt för ett brott, krävs att det finns konkreta omständigheter som med viss styrka pekar på att den misstänkte har begått det brott som misstanken avser. Omständigheterna måste alltså vara av det slaget att de ger upphov till en faktabaserad misstanke. Det är emellertid inte möjligt att lägga fast några mer bestämda riktlinjer för vad som ska krävas för att en misstanke ska anses skälig. Frågan får i stället besvaras från fall till fall och det finns vanligen ett visst utrymme för olika bedömningar. (Se t.ex. JO 2016/17 s. 383, dnr 971-2015, och JO 2020/21 s. 370, dnr 5316-2018.)

Beslutet om husrannsakan i stugan fattades av polisassistenten FF, som var jourhavande förundersökningsledare. Han har inför Polismyndighetens yttrande till JO uppgett att han blev kontaktad av en av de ingripande patrullerna som uppgav att de hade stoppat en bil med ett flertal personer som visade tydliga tecken på narkotikabrott. FF har vidare uppgett att som han minns det så hade ingen narkotika hittats i bilen, varför han beslutade om husrannsakan i stugan.

Den brottsmisstanke som låg till grund för husrannsakan var enligt protokollet innehav av narkotika. Vidare framgår att ändamålet med åtgärden var att utröna omständigheter som hade betydelse för utredning av brottet och att eftersöka föremål som var underkastade beslag. Som direktiv antecknades att narkotika eller andra föremål som kan underkastas beslag skulle eftersökas.

Det framgår inte av handlingarna i ärendet vilka omständigheter som låg till grund för misstanken att det förvarades narkotika i stugan, vilket är en brist. FF har inte heller i sitt yttrande till JO lämnat några sådana upplysningar.

Av utredningen framgår att fordonstoppet inte gjordes i omedelbar närhet av stugan och att sällskapet inte kom därifrån när de stoppades. Vidare hade ingen narkotika påträffats vid kroppsvisitationerna eller genomsökningen av bilarna. Enbart omständigheten att personerna påträffades misstänkt narkotikapåverkade

var inte tillräcklig för att konstituera en skälig misstanke om att det fanns narkotika i stugan (se JO 2016/17 s. 383 och JO 2022/23 s. 272, dnr 637-2020).

Det har inte kommit fram några andra konkreta omständigheter som talade för att det förvarades narkotika i stugan. Det saknades därmed rättsliga förutsättningar att göra husrannsakan där.

Kvarhållandena

Med min utgångspunkt att det fanns lagstöd för att ta med AA och hans sällskap för kroppsbesiktning har jag, utifrån de förhållanden som rådde, inget att invända mot att kroppsbesiktningarna genomfördes i räddningstjänstens lokaler och att förhören hölls i anslutning till det.

Av utredningen framgår att de misstänkta placerades i olika polisfordon och att de hölls kvar där till dess att samtliga kroppsbesiktningar och förhör var genomförda. Det framgår vidare att AA och de andra som satt i polisbussen fick instruktioner om att sitta stilla och inte prata med varandra samt att en av dem placerades i en transportbur.

Polisassistenten EE har i sina upplysningar till JO hänvisat till den pågående utredningen om misstänkt narkotikainnehav i stugan och uppgett att syftet med kvarhållandet var att de misstänkta inte skulle förstöra utredningen eller försvinna, om det senare skulle genomföras frihetsberövanden.

EE har vidare uppgett att poliserna efter ungefär en timme transporterade de misstänkta till stugan, där husrannsakan fortfarande pågick. Där placerades de i ett sovrum och hölls under fortsatt bevakning av polis. De tilläts inte prata med varandra eller lämna rummet.

Bestämmelsen i 28 kap. 13 a § rättegångsbalken medger att den som ska kroppsbesiktigas hålls kvar under viss tid för att åtgärden ska kunna genomföras. Även den som ska förhöras är, enligt 23 kap. 9 § rättegångsbalken, skyldig att stanna kvar viss tid för att förhöret ska kunna hållas. De nämnda bestämmelserna ger emellertid inget stöd för att med tvång hålla kvar en person efter det att åtgärderna har genomförts.

Det har inte kommit fram att det fattades något beslut om gripande eller att åklagare kontaktades för beslut om anhållande. Jag förstår istället EE:s uppgifter som att personerna hölls kvar utanför räddningstjänstens lokaler i väntan på att de pågående utredningsåtgärderna i stugan skulle utvisa huruvida det fanns skäl för frihetsberövanden. Något lagstöd för ett sådant kvarhållande finns inte.

Ingen i sällskapet har således haft en skyldighet att stanna kvar på platsen för att de övriga personerna skulle kroppsbesiktigas eller förhöras eller för verkställigheten av husrannsakan i stugan. Det har inte heller funnits rättsliga förutsättningar att med tvång transportera någon av dem därifrån till stugan.

Slutligen delar jag Polismyndighetens uppfattning att också åtgärden att hindra AA och hans vänner från att lämna sovrummet under tiden som husrannsakan pågick har inneburit ett sådant frihetsberövande som kräver stöd i lag. Jag kan utifrån den presenterade utredningen inte se att åtgärden varit lagligt grundad.

Det finns i sammanhanget också anledning att erinra om att den som drabbas av en husrannsakan i regel har rätt att närvara vid åtgärden (se 28 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken).

Fängselbeläggning och övrig våldsanvändning

Handfängsel får under vissa förhållanden användas när en polis omhändertar eller inskränker någons rörelsefrihet. Jag har funnit att det saknades rättsligt stöd för att med tvång transportera AA från platsen där kroppsbesiktningar och förhör hade genomförts. Som Polismyndigheten konstaterat har det redan av det skälet saknats förutsättningar att belägga AA med handfängsel. Jag vill ändå uttala mig om huruvida övriga förutsättningar för fängselbeläggning var uppfyllda och om det funnits grund för annan våldsanvändning mot AA.

Användning av handfängsel är en ingripande åtgärd som får tillgripas endast när det under transport är nödvändigt av säkerhetsskäl eller om det vid våldsamt uppträdande är absolut nödvändigt med hänsyn till någons säkerhet till liv eller hälsa (se 10 a § polislagen).

Vidare gäller att ett ingripande ska göras på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Om tvång måste tillgripas, ska det ske endast i den utsträckning som behövs för att uppnå det avsedda resultatet. (Se 8 § första stycket polislagen.) Våld får användas i vissa situationer, bl.a. om polisen möts med våld eller om en straffbelagd handling ska avvägras. Våld får dock användas endast i den mån andra medel är otillräckliga och det med hänsyn till omständigheterna är försvarligt. (Se 10 § polislagen.)

Vid en bedömning i efterhand om det funnits förutsättningar för en polis att ingripa på ett visst sätt finns det skäl att vara försiktig. Omständigheterna för polisen kan i ingripandesituationen ha sett sig annorlunda än vad som senare framgår. Det finns normalt sett också utrymme att göra olika bedömningar utan att någon av dem kan sägas vara direkt fel.

Det har emellertid inte ens påståtts att AA uppträdde våldsamt eller utåtagerande. Utredningen ger inte heller stöd för att det fanns skäl att befara att han skulle utöva våld mot poliserna eller någon annan i bussen. Som Polismyndigheten lyft fram i sitt yttrande hade AA skyddsvisiterats innan han placerades i bussen och det har inte framkommit annat än att samtliga passagerare höll sig lugna under färden. Det framstår inte heller som att det fanns fog för att tro att AA skulle försöka fly under transporten.

Sammantaget är det min bedömning att det saknades förutsättningar att belägga AA med handfängsel. Jag kan inte heller se att det funnits grund för annan våldsanvändning mot AA.

Uppgifterna om hur EE hanterade AA när han togs ut ur bussen går delvis isär. Jag får emellertid även av EE:s upplysningar intrycket att hans agerande var alltför kraftfullt i den aktuella situationen. Jag är särskilt kritisk till att AA efter att ha belagts med handfängsel transporterades liggande på polisbussens golv. Endast i undantagsfall får personer under polistransport tvingas sitta på golvet (se bl.a. JO 2018/19 s. 392, dnr 4915-2016).

Kritik och avslutande synpunkter

Det är allvarligt att det förekom så många fel och brister från Polismyndighetens sida. Ett stort antal poliser deltog i insatsen som varade under flera timmar och innefattade tvångsåtgärder mot tio personer. Såväl kvarhållandena som transporten genomfördes utan att det hade fattats några beslut om frihetsberövande. Dokumentationsbrister har förekommit.

Jag får uppfattningen att det inte gjordes några egentliga överväganden avseende den rättsliga grunden för åtgärderna eller i fråga om proportionalitet. Jag vill mot den bakgrunden framhålla vikten av att alla som beslutar eller deltar i verkställandet av en tvångsåtgärd har klart för sig vilken åtgärd som rättsligt sett vidtas och vilka förutsättningar som gäller för åtgärden.

Polismyndigheten förtjänar sammantaget allvarlig kritik för de brister som förekommit.

Polisassistenten EE kritiseras för att han belade AA med handfängsel och placerade honom liggande på polisbussens golv, utan att åtgärderna kunde anses motiverade. Jag ser allvarligt på detta.

Polismyndigheten har beklagat det inträffade och upplyst om att myndighetens nationella operativa avdelning har för avsikt att informera HR-avdelningen om ärendet inom ramen för deras arbete med arbetsgivarpolitik, utbildningsinsatser och kompetensutveckling för poliser. Jag förutsätter att den uppgiften följs upp och att Polismyndigheten överväger om det som kommit fram föranleder några ytterligare åtgärder.

Sedan Polismyndigheten yttrat sig i ärendet har ytterligare anmälningar kommit in till JO med anledning av den aktuella insatsen (JO:s dnr 12079-2025, 12083-2025, 12095-2025, 12112-2025, 12145-2025, 12146-2025 och 12222-2025). I dessa anmälningar har sju av de övriga personerna i AA:s sällskap fört fram klagomål mot Polismyndigheten avseende åtgärder som de utsatts för.

Min granskning och de uttalanden jag har gjort med anledning av AA:s anmälan omfattar till stor del också de klagomål som förs fram i dessa anmälningar.

Anmälningarna ger därför inte anledning till några ytterligare åtgärder från min sida.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Per Lennerbrant. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Seniora rättssakkunniga Johanna Nilsson har föredragit ärendet och byråchefen Nils Västberg har deltagit i beredningen.